

ГУМАНІЗМ ЯК ПРИНЦИП РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

2005 р., В.І. Зуєва

аспірантка Національного авіаційного університету

Проблема гуманізації засад впровадження інформаційних освітніх технологій є особливо актуальною для України з огляду на кризові аспекти розвитку соціальної і духовної сфери в умовах трансформації суспільства. Наявні в ньому суперечності значною мірою ускладнюють створення таких умов міжособистісних взаємин у суспільстві, які би сприяли самоактуалізації особистості. “Дуже велика провина за той стан моральності, особистісного розвитку молоді, який має місце, нині лежить на школі, котра своєю чергою любить посылатися на родину і на суспільство. Але справа в тому, що тільки в школі працюють люди, які одержали спеціальну педагогічну і психологічну освіту, саме вони відповідно до свого професійного боргу повинні були би займатися ефективним розвитком особистості учнів. Однак школа готувала фізиків і математиків, але не гуманних людей, покликаних жити один з одним, виховувати дітей, будувати своє і їхнє майбутнє. І доти, доки школа не зрозуміє цього і не змінить свої пріоритети, ситуація в суспільстві буде лише погіршуватися” [3, 73].

Гуманізація – це шлях утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей, реалізація ідеї розвитку людського в особистості. Вона передбачає, крім іншого, й узалежнення інформаційних освітніх технологій з вищими цінностями людства. З огляду на це гуманізація інформаційних освітніх технологій реалізується в усіх компонентах освітньої системи і тісно узгоджується з процесом її гуманітаризації. Принагідно треба враховувати, що терміни “гуманістичний” і “гуманітарний” є досить близькими за змістом, хоча в їх розрізненні також наявне раціональне зерно. Водночас треба мати на увазі, що “гуманітаризація і гуманізація освіти – це не чергова данина педагогічній моді, не заклики до бездумного копіювання моделі зарубіжної школи. Дефіцит гуманності й гуманітарності породжує бездуховність освіти й школи, є джерелом технократичних установок у мисленні, що нерідко спричинюють глобальні проблеми сучасності. Гуманізація і гуманітаризація мають стратегічне значення для розвитку не лише освіти, а й усього суспільства, що, на жаль, ще не до кінця усвідомили й сприйняли педагоги та громадськість” [4, 2].

Розкриваючи плюралістичність тлумачень поняття гуманізму, В.С. Пазенок виокремлює серед чисельних його визначень такі: гуманізм як творче самостворення людиною власної сутності (аутентичний гуманізм); як стратегія самозбереження у “ворожому світі”; як “антропологізація” проблематики гуманізму, акцентування особистісного існування; як послідовно здійснений антропний принцип у науці і соціальній практиці тощо. Теоретична версія ідей гуманізму уособлюється етикою ненасильства (Г. Таро, Р. Емерсон); діалогічною філософією (М.М. Бахтін, М. Бубер, А. Мейєр); комунікативною теорією (К.-О. Апель, Ю. Габермас); інтенціональною мовною комунікацією (П. Лоренцен, Х. Перельман) [7, 29-30]. Водночас “узагальненням цих гетерогенних версій гуманізму є поняття “новий

гуманізм”. Воно охоплює нове розуміння людської суб’єктивності і певні принципи міжособистісних стосунків та взаємин людей із зовнішнім світом (соціум, природа, Всесвіт)” [7, 31].

Проте різнобарвна палітра сучасного філософського осягнення гуманізму ставить під сумнів можливість виробити якусь одноцільну парадигму нового гуманізму. Та незважаючи на методологічний плюралізм вихідних засад, наявні концепції гуманізму мають певну спільну ознаку: вони пов’язані з прагненням критично переосмислити і подолати класичну версію гуманізму, яку позначають як Просвітницький гуманізм, або модерн-гуманізм. Його головний недолік вбачається у відірваності від життя, в абстрактному характері розуміння гуманізму. Останній полягає в тому, що всі константи Просвітницького гуманізму – свобода, рівність, справедливість, творчі можливості індивіда – були насамперед ідеалами, до яких треба було наближатися, рости, прагнути, а не реальними явищами дійсності [5, 32]. Проте в сучасних умовах утверджується переконання, що життя людини, соціуму, людства не може приноситься в жертву ніякому “-ізмові”, навіть такому величому як “європейський гуманізм” [8, 40].

Критичне осмислення Просвітницького гуманізму водночас породжує різні шляхи подолання цієї спадщини доби Модерну, в якій серед наявних концепцій увиразнюють насамперед нео- та посткласичні. В царині неокласичних найбільш впливовими є неоекзистенціалістська та неораціоналістична версії гуманізму. Посткласичні репрезентовані постмодерністською стратегією критики гуманізму в її різних варіантах, відтінених розвідками М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж.-Ф. Ліотара, Р. Рорті, Д. Ваттімо, П. Фейєрабенда тощо, котрі ініціювали такі напрями переосмислення гуманізму, як постструктуралізм, деконструктивізм, граматиологія, семіологія тощо [9, 258].

Підсумовуючи сучасні інтерпретації духовності у річищі нової парадигми гуманізму, І.В. Степаненко звертає увагу на кілька основних моментів. По-перше, новий гуманізм заснований на новому розумінні людини. Загальними контурами сучасного бачення людини є відмова від субстанціального розуміння її сутності й витлумачення останньої як становлення, яке є принципово неоднозначним. З огляду на нову парадигму гуманізму духовність також набуває ознак плюралізму, гетерогенності, контраверсивності.

По-друге, новий гуманізм відмовляється від бачення людини як атомарної істоти. Комунікація, дискурс, спільнота – ось категоріальний ланцюг понять, які виражають цю трансформацію. Звідси й в духовності як становленні актуалізується формування відповідної низки раціональних, моральних, комунікативних якостей особистості, здатності до взаєморозуміння, толерантності поряд із розрізненням себе й іншого, свого й чужого, як спроможності самоідентифікації у плюралістичному соціокультурному контексті.

По-третє, новий гуманізм впроваджує нові засоби універсалізації своїх принципів. Ці засоби відрізняються в наявних теоріях гуманізму, але сама ідея необхідності досягнення згоди щодо ключових принципів і питань спільного співбуття все більше набуває загального визнання. Звідси випливають і нові принципи обґрунтування та універсалізації нормативної моделі духовності.

По-четверте, і нове розуміння людини, і впровадження нових засобів універсалізації принципів гуманізму означає, що він вже не може бути якоюсь унітарною програмою, під яку повинне підганятися життя, котра “настановляє” життю досконалість, однозначно програмує його майбутнє. Стосовно духовності усе вищезазначене може бути інтерпретоване як неможливість застосування ідеальної, нормативної моделі духовності як унітарної програми духовного саморозвитку людини, під яку має підганятися життя, котра „настановляє” людині досконалість, однозначно програмує її персональний образ [9, 260-261].

Отже, поняттям гуманізму переважно позначається історично змінна система цінностей, спрямована на вивищення особистості, яка обирає за основу будь-якого проекту або дії благо і щастя людини, її невід’ємне й природне право на гідне життя. З огляду на це гуманізація “є *стрижнем, становим хребтом всієї системи соціального пізнання і дії, яких би метаморфоз останні не зазнавали в історії*”. Ця тенденція цементує фундамент спадкоємності зазначеної системи у ході її історичної еволюції. Саме гуманізація навіть у антигуманні епохи є умовою повернення суспільствознавства до людини, до загальнолюдських цінностей, стимулюючи перехід від ілюзійних уявлень про людину до реальності людського буття” [5, 228].

Щодо терміну “гуманітарний”, то він відтворює комплекс наук, які мають своїм предметом ті або інші прояви людської духовності. Такими науками, зокрема, є філологія, етика, естетика, історія, правознавство тощо. За аналогією представників цих наук стали називати гуманітаріями, на відміну від гуманістів, тобто тих людей, які керуються у своїй діяльності гуманістичними ідеалами [6].

На принциповій різниці між гуманітарними і природничими науками наголошували свого часу ще неокантіанці, підтримані згодом представниками феноменологічної герменевтики. Зокрема, історична традиція тлумачить гуманізм як характеристику системи цінностей, спрямованих на людину. Тобто, про гуманізм, гуманне, гуманістичне можна говорити лише тоді, коли мається на увазі діяльність, навчання, соціальний інститут, учинки, котрі підносять людину, сприяють її благу, щастю, реалізації волі, справедливості. Відтак, термін “гуманітарний” виявляється співзалежним з визначеними професійними заняттями, спрямованими на розуміння і тлумачення поведінки людини, її духовного життя, культури.

Проекція цих термінів на царину навчального процесу дозволяє стверджувати, що гуманізація освіти є створенням такої освітньої системи, яка відповідає гуманістичним цінностям та ідеалам. З огляду на це гуманітаризація освіти є наповненням освітньої програми гуманістичним змістом. Отже, концепти “гуманізація освіти” і “гуманітаризація освіти” характеризують різні вектори в реформуванні освітньої системи. Якщо гуманізація освіти означає створення в суспільстві гуманної освітньої системи, яка відповідає гуманістичним ідеалам, то гуманітаризація освіти

насамперед впроваджує учбово-методичний зміст навчального процесу, який має забезпечити прилучення молоді до гуманістичних цінностей [1]. Відтак, упровадження сучасних освітніх технологій передбачає такі цілі освіти, в яких пріоритетними є загальнолюдські цінності й індивідуальність того, хто навчається, і водночас забезпечення самореалізації педагога; новий зміст освіти, в якому провідну роль відіграє загальнолюдський ціннісний аспект, а не знеособлена інформація про зовнішній світ; інший порівняно з традиційним характер суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфера взаємної довіри, творча взаємодія, діалог, які стимулюють самореалізацію суб'єктів педагогічного процесу; вибір суб'єктами навчального процесу таких форм і методів навчання, котрі припускають активне включення в структуру діяльності навчання процесів саморозвитку.

Під цим оглядом гуманізація впровадження сучасних освітніх технологій може бути адекватно реалізованою лише за умови об'єктивації низки базових загальнометодологічних принципів. Серед них необхідно увиразнити насамперед такі, як:

- впровадження сучасних освітніх технологій на підставі особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання;
- організація впровадження сучасних освітніх технологій з позицій відмови від наукоцентризму, не тільки з опорою на раціональну сферу, але й на царину несвідомого;
- впровадження сучасних освітніх технологій на засадах наявних життєвих цілей і цінностей тих, хто навчається;
- надання пріоритету під час впровадження сучасних освітніх технологій орієнтації на смисложиттєві структури, розвиток яких своєю чергою має бути орієнтований на формування "трансцендентних" мотивів життєдіяльності;
- впровадження сучасних освітніх технологій повинне будуватися з позицій визнання відносин людини з іншими людьми як головної рушійної сили й одночасно джерела новотворів індивідуальної психіки;
- вибір і впровадження сучасних освітніх технологій має здійснюватися з позицій врахування унікальності індивідуального характеру кожної особистості, активного, творчого характеру людської психіки;
- впровадження сучасних освітніх технологій має спрямовуватися не на "формування" особистості, а на створення умов для її розвитку через задоволення її базових потреб;
- впровадження сучасних освітніх технологій повинне бути переорієнтоване з технологій навчання на технології самонавчання і самовиховання;
- впровадження сучасних освітніх технологій має відбуватися на засадах переходу від статистично орієнтованих до особистісно орієнтованих методів оцінки сформованості особистісних характеристик і когнітивної сфери особистості;
- впровадження сучасних освітніх технологій повинне розгортатися в аспекті розвитку творчого потенціалу особистості, її ставлення до навчання, до життя загалом;

- у виховному процесі впровадження сучасних освітніх технологій має забезпечувати становлення особистостей, що самоактуалізуються;
- впровадження сучасних освітніх технологій повинне розгортатися в умовах вільного вираження особистістю власних емоцій і почуттів, а також забезпечувати їх цілеспрямований розвиток [2].

Отже, засади впровадження освітніх технологій можуть бути гуманістичними лише за умови реалізації ряду базових загальнометодологічних принципів, до яких передусім належать: принцип особистісно орієнтованого підходу, принцип обліку життєвих цілей і цінностей, принцип визнання відносин людини з іншими людьми як головної рушійної сили розвитку, принцип обліку індивідуальності кожного суб'єкта, принцип обліку базових потреб особистості, принцип переорієнтації технологій навчання на технології самонавчання і самовиховання та ін.

З огляду на це утвердження гуманістичних засад впровадження сучасних освітніх технологій виявляється найбільш важливим в аспекті їх безпосереднього втілення. Такі засади можна кваліфікувати як соціальне конструювання системи освіти, яка відповідає гуманістичним нормам та ідеалам. Практично це означає, що держава повинна гарантувати своїм громадянам не тільки реалізацію гуманістичних прав і свобод в одержанні освіти, але й адекватні сучасному світові шляхи і способи отримання знань.

Водночас гуманістичні засади впровадження сучасних освітніх технологій мають забезпечити прилучення особистості до багатства гуманітарної культури в межах навчального процесу і позанавчальних форм освітньої діяльності. Вони повинні бути спрямовані на подолання одномірності особистості, її частковості (партикулярності), яка детермінується сучасною професійною спеціалізацією.

Тому і в теоретичній площині, і особливо в аспекті практичного пошуку гуманістичних засад впровадження сучасних освітніх технологій існують значні труднощі. Насамперед необхідно визнати їх іманентно ідеологічний характер, оскільки поняття “гуманізм”, “гуманний”, “гуманістичний” завжди пов'язані з чітко визначеною системою цінностей, яка розгортається в царині добра, щастя, свободи, справедливості, гідності людини, вивищення особистості [5, 241-242]. Отже, гуманізація засад впровадження сучасних освітніх технологій – нагальна соціальна потреба, а не декларативні заклики до розвитку духовності й моральних чеснот. Вона глибоко і життєво вкорінена в істотних особливостях загальносвітового і національного освітнього процесу. Україна не просунеться помітно вперед на шляху розбудови інформаційного суспільства без глибокої і всебічної гуманізації сучасних освітніх технологій і гуманітаризації підготовки фахівців усіх рівнів. Водночас треба мати на увазі, що гуманізація сучасних освітніх технологій аж ніяк не зводиться до їх впровадження в царину так званих гуманітарних і соціально-гуманітарних наук або ж до їх зворотного впливу на процес технологізації освіти. Гуманізованою повинна бути вся система освіти, її пріоритети й орієнтації, освітні програми, умови навчання і практика викладання всіх наук. Адже всі вони (хоча й кожна по-своєму) повинні бути підпорядковані головній меті – освіті особистості як активного і соціально ефективного суб'єкта відносин і діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Амонашвили Ш.А.* Размышления о гуманной педагогике. – М.: Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 1995. – 496 с.
2. *Берулава М.Н.* Принципи гуманізації освіти // Гуманізація освіти, 2001. – № 1. – С.19-22.
3. *Берулава М.Н.* Современные проблемы гуманизации образования // Образование в социально-гуманитарной сфере Российской Федерации /Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2003. – № 2 (195). – С. 65–75.
4. *Гончаренко С., Мальований Ю.* Гуманізація і гуманітаризація освіти // Шлях освіти. 2001. – № 2. – С. 2-6.
5. *Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко М.* Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
6. *Зуев В.Н.* Гуманизация общественности (социально-философский анализ). – К.: Лыбидь, 1992. – 201 с.
7. *Лях В.В.*Щодо можливості формування нової парадигми гуманізму // Цивілізація на роздоріжжі: пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів. – 1998. – Вип. 2. – С. 34-47.
8. *Пазенок В.С.* Проблема гуманізму в сучасній світовій філософії // Цивілізація на роздоріжжі: пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів. – 1998. – Вип. 2. – С. 67-75.
9. *Соболь О.М.* Постмодерн: доля гуманізму в європейській культурі // Цивілізація на роздоріжжі: пошуки філософсько-світоглядних орієнтирів. – 1998. – Вип. 2. – С. 89-97.
10. *Степаненко І.В.* Духовність у світлі нової парадигми гуманізму: проблеми та наближення // Практична філософія, 2001. – № 1 (2). – С. 257-262.